

Oponentský posudok habilitačnej práce PhDr. Mirona Pukana, PhD.: *Poetologicko-estetické a axiologické aspekty literárneho dramatického textu v diele Karola Horáka.*
Vypracoval prof. PhDr. Peter Káša, CSc., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Dielo dramatika, prozaika, režiséra a pedagóga Karola Horáka, ktoré už polstoročie formuje a kultivuje slovenskú kultúru, nikdy nebolo súčasťou populárneho zábavného priemyslu, ale má o to bohatšiu, pestrejšiu a najmä intelektuálne podnetnejšiu kritickú reflexiu. Mozaika analýz, názorov, postrehov je tak pestrá a mnohoveštvá ako stále živá a podnetná je neutíchajúca Horáková „tvorivá dielňa“. Vytvoriť z tejto dynamickej, vnútorne heterogénnej, otvorenej a fragmentarizovanej štruktúry kompaktný a komplexný „obraz diela“ je takmer syzifovská práca. Miron Pukan však neodolal pokušeniu a vo svojej habilitačnej práci ponúka ambiciózny pokus o panoramatický obraz Horákovho diela, ktorý môže byť dobrým základom aj pre budúcu monografiu. V práci sa v kratších a dlhších sondách sleduje genéza a dynamika autorskej práce so slovom a literárnym textom, prezentuje sa tak literárna esencia či literárnosť dramatického textu (Horák ako dramatik) a divadelného tvaru (Horák ako režisér v študentskom divadle). Tento metodologický kľúč odkrývania a pomenovania dramatického textu cez literárnosť je celkom legitímna a prirodzená a nemusíme si pritom ani pomáhať poučkami z teórie literatúry a teórie drámy, veď literárny charakter majú aj filmové, rozhlasové, televízne a video scenáre. Treba však pripomenúť a zdôrazniť aj to, že Karol Horák je vyštudovaný filológ-pedagóg, vášnivý čitateľ, recitátor a prozaik, ktorý prenikol na študentské a neskôr profesionálne javiská, ale aj do rozhlasu a televízie jednoznačne cez umelecké slovo, ktoré až dodnes v žiadnom jeho autorskom projekte nestráca svoju váhu a vážnosť. Práve tento neuralgický bod Horákovej poetiky: „literárnosti drámy“ či „divadla slova“ vystihol a dostatočne akcentoval vo svojej habilitačnej práci aj M. Pukan. Pritom uchopiť problém nie je jednoduché, lebo každý dramatický text s väčšou či menšou intenzitou smeruje k javiskovej realizácii a predpokladá hercov, scénografa, hudbu a najmä režiséra. Ale ako čítame v práci: *„Horák nepatrí medzi dramatikov, ktorí by prísne viedli hranice pri používaní vyjadrovacieho aparátu jednotlivých literárnych druhov a žánrov. Divadelné sa uňho stretáva s tým, čo má pôvod v próze a poézii“* (s. 70).

Rozsiahly habilitačný spis je chronologicky rámcovaný do troch kapitol a prezentuje tak „konštanty i premeny“ Horákovej tvorby. Zjednodušene: 1/ začiatky tvorby v liberálnejších 60. rokoch, 2/ pokračovanie v časoch normalizácie, 3/ tvorivá sloboda po roku 1989. Práca je však tematicky a problémovo oveľa viac rozvetvená a bohatšie štruktúrovaná, lebo ponúka širokú škálu interpretačných prienikov, ktoré autor často plasticky prezentuje aj

cez tvorivý dialóg a konfrontáciu vlastných i cudzích myšlienok, ktoré majú k téme relevantný a zásadný charakter (V. Štefko, B. Čahojová, D. Inštitorisová a ďalší). V prvej kapitole autor načrtáva proces, keď Horák v intenzívnej komunikácii s ruským i českým avantgardným umením hľadá nové nekonvenčné a neoverené formy umeleckej výpovede a generuje vlastnú poetiku tzv. divadla poézie, ktoré potom takmer tri dekády inšpiruje ďalších tvorcov prezentujúcich sa najmä na festivale Akademický Prešov, ktoré Horák organizačne zabezpečoval a v súčasnosti je skôr odborným garantom a riaditeľom festivalu. V jeho raných projektoch vyzdvihuje Pukan momenty ako hravosť, improvizácia, grotesknosť, telesnosť a biomechanika, vitalizmus, ktoré tvoria fundament špecifickej poetiky vychádzajúcej z neustáleho kontaktu slov, gest a pohybu. Rovnako sa zaujímavo analyzuje táto metóda prostredníctvom významovo zložitých, ale zároveň moderných a populárnych veršov M. Válka (predstavenie *V ako Válek*). Pukan píše, že „kľúčovým textom“ tohto prvého obdobia je *Džura*, experimentálny text, ktorý využíva intertextualitu, interžánrovosť a interdruhovosť, ale aj intermediálnosť (najmä práca s hlasom a so zvukom). V druhej kapitole sa už detailne opisujú základné kontúry tzv. autorského študentského divadla v 70. – 80. rokoch. Dôležité je však to, že popri hviezdnych predstaveniach (*Živý nábytok a Tip-top biotop*) sa venuje dostatočný priestor aj adaptáciám tzv. angažovanej poézie (*Vila Tereza a Slovo*). Problém normalizačných limitov a obmedzení neobišiel ani Horákov tvorivý proces a „súbor sa dostal pod tlak“, ale v habilitačnej práci sa načrtáva aj tento Horákov pohyb na tenkom ľade, dôsledné odolávanie konjunkturálnym požiadavkám doby a dômyselné umenie kompromisu, keď namiesto agitácie sa citlivo pracuje opäť s obraznosťou vysoko nadpriemerných a kvalitných básnikov L. Novomeského a M. Válka. Z hľadiska literárnosti, ale aj ďalšieho prehlbovania autorskej poetiky, ale aj rozširovania tematickej škály smerom k hľadaniu kolektívnej identity je predstavenie *Elementaristika* (1981), pričom Pukan poukazuje aj na „kultúrno-historické a kultúrno antropologické“ súvislosti. Horák aj týmto študentským predstavením „rozhybal statický a nudný národný panteón“ a národnú tému predstavil ako nekončiaci otvorený dialóg a spor názorov a myšlienok. Tento spôsob dialogického a kritického otvárania histórie neskôr rozvíja v tzv. historických drámach na profesionálnych scénach.

Medzi dôležité pasáže habilitačnej práce patria aj podkapitoly 2.2.1 – 2.2.4, v ktorých sa analyzujú dramatické texty, ktorými sa Horák v prvej polovici 80. rokov predstavil na profesionálnej scéne. V tejto časti sa primárne opäť pracuje s literárnymi formami, najmä vtedy, keď porovnáva prozaickú, javiskovú a rozhlasovú verziu textu (podkapitola 1.3), kde sa rozvíja motív cesty, putovania a hľadania ľudskej dôstojnosti v časoch vojen

a všeobecného strádania. Miron Pukan nazýva túto výraznú líniu autorskej tematiky „autentickou správou o bytostnosti človeka v zložitej existenciálnej situácii“ (s. 82). Už takmer tri dekády a v pestrej tematickej škále rozvíja K. Horák podobné príbehy, ale už s protagonistami historicky známych osobností, verejne aktívnych spisovateľov a intelektuálov, často rebelov, ktorí sa ocitli vo víroch oficiálnej politiky, absurdných situácií i fanatizmu na meniacej sa mape strednej Európy. Dôležitosť a vážnosť tejto etapy potvrdzuje aj habilitačná práca, ktorá tomuto obdobiu venuje dve tretiny rozsahu: síce jednu kapitolu, ale osem podkapitol. Členenie autor vysvetľuje na stranách 70 – 71, kde drámy logicky prehľadne člení najmä podľa tematických okruhov drám do štyroch skupín, ktoré potom kopíruje aj obsahová štruktúra. Na začiatku týchto dominantných diel stojí *Evanjelium podľa Jonáša* a najmä *Nebo, peklo, Kocúrkovo*, kde Pukan upozorňuje na dva závažné momenty, ktoré možno považovať aj za inšpiratívne otázky habilitačnej práce: 1/ postmoderné postupy sa v tomto diele uplatňujú v „plnom zmysle slova“ (s. 74), 2/ „táto hra kontrastuje napríklad s inými historickými drámami biografickej proveniencie“ (s. 74). Vychádzajúc z týchto téz formulujeme aj **dve otázky do diskusie: 1/ Podrobnejšie vysvetlite genézu postmoderných postupov a postmodernizmus v Horákovom diele, 2/ V čom táto hra „kontrastuje“ s inými historickými drámami?** Historické témy a historické osobnosti v diele Horáka J. Záborským nekončia, naopak, otvárajú priestor s množstvom otázok, problémov, ale aj kontroverzných interpretačných možností. Autor habilitačnej práce sa vyhýba termínu „historická dráma“, píše, že „Horák nevytvoril klasickú historickú drámu“ (s. 71), ale „v širšom chápaní skôr hry s historickou tematikou a v užšom o nekonvenčné životopisné historické hry“ (s. 72). Horákovy drámy z histórie majú totiž otvorenú formu a často sa vymykajú tradičným genologickým definíciám. Môže to byť dobrá teoreticko-metodologická báza pre ďalší výskum, lebo som presvedčený (a habilitačná práca to ja potvrdila), že K. Horák je profilujúcou osobnosťou modernej slovenskej historickej drámy.

Špecifické znaky možno hľadať aj v ďalších dramatických textoch, kde dramatické a tragické historické udalosti determinuje duchovnosť a viera, ale aj náboženský fanatizmus a intolerancia. Rovnako aj tieto dramatické texty sa dôsledne analyzujú z hľadiska témy v historických súvislostiach, z pohľadu realizácie (študentské a profesionálne divadlo, rozhlasová hra, site specific a pod.), prijímateľov (študent, náhodný divák, veriaci človek, ale aj textovej štruktúry (dokumentárnosť, epickosť, antiiluzívnosť etc.). Opäť sa otvára celá škála problémov z oblasti recepcnej estetiky, ale to je téma na samostatnú prácu. Ukazuje sa, že kompozícia práce je veľmi dobre vybudovaná aj preto, záverečná kapitola sa nepriamo

vracia tam, kde sa všetko začalo – teda k alternatívnej forme drámy a jej koreláciám s profesionálnym divadlom.

Oceňujem komplexnosť práce, ktorá je solídnu východiskovou platformou pre budúcu monografiu. Horákove dielo si žiada ďalšie interpretácie a kritické sondy, ktoré hlbšie preniknú do textuálnych i kontextuálnych štruktúr. Možno očakávať aj precíznejšie a prísnejšie estetické a hodnotové diferencovanie diela K. Horáka. Napokon, interpretácie by mohli mať aj komparatívne elementy so zdôrazňovaním súčasného stredoeurópskeho divadelného a kultúrno-historického kontextu.

Na základe predloženej habilitačnej práce a ďalších aktivít habilitanta navrhujem, aby sa po úspešnej habilitácii udelil PhDr. Mironovi Pukanovi, PhD. pedagogický titul docent v odbore teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr.

V Prešove 26. 4. 2024

prof. PhDr. Peter Káša, CSc., FF PU v Prešove